

USING A COACHING APPROACH IN DEVELOPING TEACHERS' LEADERSHIP SKILLS

Vusala Aghahuseynova

doctoral student in the Ph.D. program at the Institute of
Education of the Republic of Azerbaijan

E-mail: vusala.aghahuseynova.dok@arti.edu.az

<https://orcid.org/0000-0002-3216-6238>

Abstract. The article examines the role of the coaching approach in the development of teachers' leadership skills and its importance in the field of education. Coaching is an effective approach that supports the personal and professional development of teachers. The goal is to strengthen teachers' leadership skills, help them find creative solutions to the challenges they face in the teaching process, and create a more effective learning environment. The article emphasizes that individual and group coaching sessions allow teachers to discover their strengths, solve problems and promote teamwork. The coaching approach also supports teachers in developing empathy, active listening and leadership skills, which allows them to better connect with students and makes them manage the learning process more effectively. The article also shows that the application of the coaching approach in the field of education can have a positive effect on the quality of the education system and support the professional development of teachers. The practical importance of this approach not only improves the leadership skills of teachers, but also creates conditions for promoting solidarity and exchange of experience in the educational environment. As a result, the application of a coaching approach can make an important contribution to improving the quality of education and supporting teacher development.

Keywords: coaching, teacher, leadership skills, education, professional development, learning environment, innovative thinking.

DOI: 10.30546/2709-2488.2025.01.522

To cite this article: Aghahuseynova V. (2025). Using a coaching approach in developing teachers' leadership skills. *Journal of Preschool and Primary Education*, Vol. 250, Issue I, pp. 58-65.

Article history: received – 21.02.2025; accepted – 14.03.2024.

CC BY 4.0. Authors expressly acknowledge the authorship rights of their works and grant the journal the first publication right under the terms of the Creative Commons Attribution License International CC-BY, which allows the published work to be freely distributed to others, provided that the original authors are cited and the work is published in this journal.

MÜƏLLİMLƏRİN LİDERLİK BACARIQLARININ İNKİŞAFINDA KOUÇLUQ YANAŞMASININ İSTİFADƏ EDİLMƏSİ

Vüsala Ağahüseynova

ARTİ-nin fəlsəfə proqramı üzrə doktorantı
E-mail: vusala.aghahuseynova.dok@arti.edu.az
<https://orcid.org/0000-0002-3216-6238>

Annotasiya. Məqalədə müəllimlərin liderlik bacarıqlarının inkişafında kouçluq yanaşmasının rolu və təhsil sahəsindəki əhəmiyyəti araşdırılıb. Kouçluq müəllimlərin şəxsi və peşəkar inkişafını dəstəkləyən effektiv bir yanaşmadır. Məqsəd müəllimlərin liderlik bacarıqlarını gücləndirmək, onların tədris prosesində qarşılaşdıqları çətinliklərin yaradıcı həlli yollarını tapmalarına kömək etmək və daha səmərəli tədris mühiti yaratmaqdır. Məqalədə fərdi və qrup şəklində təşkil edilən kouçluq sessiyalarının müəllimlərin pedaqoji və metodiki fəaliyyətinin müxtəlif aspektdən güclü və zəif cəhətlərini aşkara çıxarmağa, problemləri həll etməyə və komanda işini təşviq etməyə imkan yaratdığı vurğulanıb. Kouçluq yanaşması müəllimlərin empatiya, aktiv dinləmə və liderlik bacarıqlarını inkişaf etdirməyə dəstək olur, bu da onların şagirdlərlə daha yaxşı əlaqə qurmasına və tədris prosesini daha effektiv şəkildə idarə etmələrinə səbəb olur. Məqalədə, həmçinin kouçluq yanaşmasının təhsil sahəsində tətbiqinin təhsil sisteminin keyfiyyətinə müsbət təsir göstərə biləcəyi və müəllimlərin peşəkar inkişafını dəstəklədiyi göstərilib. Bu yanaşmanın praktiki əhəmiyyəti müəllimlərin liderlik bacarıqlarını artırmaqla yanaşı, təhsil mühitində həmrəylik və təcrübə mübadiləsinin təşviqinə də şərait yaradır. Nəticədə, kouçluq yanaşmasının tətbiqi təhsilin keyfiyyətini artırmağa və müəllimlərin inkişafını dəstəkləməyə mühüm töhfə verə bilər.

Açar sözlər: kouçluq, müəllim, liderlik bacarıqları, təhsil, peşəkar inkişaf, tədris mühiti, innovativ düşüncə.

DOI: 10.30546/2709-2488.2025.01.522

Məqaləyə istinad: Ağahüseynova V. (2025). Müəllimlərin liderlik bacarıqlarının inkişafında kouçluq yanaşmasının istifadə edilməsi. «*Məktəbəqədər və ibtidai təhsil*», № 1 (250), səh. 58-65.

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 21.02.2025; qəbul edilib – 14.03.2025.

CC BY 4.0. Müəlliflər açıq şəkildə öz əsərlərinin müəlliflik hüquqlarını təsdiq edir və jurnala Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) lisenziyası çərçivəsində ilk nəşr hüququnu verirlər. Bu lisenziya, əsərin bu jurnalda yayımlandığı və orijinal müəlliflərə istinad edildiyi halda, onun sərbəst şəkildə digər şəxslər tərəfindən yayılmasına icazə verir.

Giriş / Introduction

Hazırkı təhsil sistemində yeniliklər və müasir yanaşmaların tətbiqi təhsil keyfiyyətinin yüksəldilməsi baxımından böyük əhəmiyyət daşıyır. Hər bir inkişaf etmiş dövlətin təhsil sistemi yalnız məlumat ötürən deyil, eyni zamanda öz sahəsində lider kimi çıxış edən, şagirdlərinə nümunə olan müəllimlərə ehtiyac duyur. Buna görə də müəllimlərin təkcə bilik sahibi olmaları kifayət etmir, onlar həm də şagirdlərdə əminlik və motivasiya yarada biləcək liderlik bacarıqlarına malik olmalıdırlar. Bu bacarıqların inkişafı təhsil mühitində müəllimin təsirini gücləndirir, onlara dəyişikliklərə və innovativ metodlara daha çevik uyğunlaşmağa imkan verir. Təcrübə göstərir ki, liderlik bacarıqlarına malik müəllimlər şagirdlərin potensialını üzə çıxarmaq, onların təhsil məqsədlərinə çatmalarında dəstək olmaq və sinifdə daha müsbət və məhsuldar mühit yaratmaq üçün mühüm rol oynayırlar.

Müəllimlərin liderlik bacarıqlarının inkişafı üçün tətbiq edilən metodlardan biri də kouçluq yanaşmasıdır. Son illərdə təhsil sahəsində üstünlük təşkil edən bu yanaşma müəllimlərin şəxsi və peşəkar inkişafına kömək edən effektiv vasitə kimi çıxış edir. Bu prosesdə müəllimlər fərdi və peşəkar hədəflərini müəyyənləşdirərək onlara çatmaq üçün özlərinə uyğun strategiyalar hazırlayır, problem həlletmə və qərar qəbul etmə kimi vacib liderlik bacarıqlarını təkmilləşdirirlər.

Təhsil sahəsində kouçluq yanaşmasının üstünlükləri bir çox ölkələrdə təcrübədən keçirilmiş və uğurlu nəticələr əldə olunmuşdur. Müəllimlər üçün kouçluq yanaşması həm öz siniflərində innovativ tədris üsullarının tətbiqinə, həm də şagirdlərlə empatiya qurmağa və onlara daha dərinlən təsir göstərməyə imkan yaradır. Bu yanaşma ilə müəllimlər özlərini daha inamlı hiss edir, şagirdlərlə daha yaxın münasibət qurur və onların potensialını üzə çıxarmaq üçün öz liderlik bacarıqlarından məqsədyönlü şəkildə istifadə edirlər.

Əsas hissə / Main part

Kouçluq yanaşması fərdin həyatında və karyerasında öz potensialını üzə çıxarması üçün nəzərdə tutulmuş məqsədyönlü və strukturlaşdırılmış bir dəstək prosesidir. Bu yanaşma fərdlərin öz məqsədlərinə çatması üçün onların güclü tərəflərini müəyyən etməsinə, zəif tərəflər üzərində işləməsinə və şəxsi inkişaf istiqamətində daha da irəliləməsinə imkan yaradır.

Kouçluq yanaşması, əsasən, iki aspektdə fərqlənir: şəxsi və peşəkar inkişaf. Şəxsi inkişaf fərdin daxili motivasiyasını gücləndirərək öz potensialını tam olaraq üzə çıxarmasına və həyatında tarazlıq yaratmasına yönəlmişdir. Peşəkar inkişaf isə fərdin özünü iş mühitində daha təsirli, uğurlu şəkildə ifadə etməsinə,

bilik və bacarıqlarını inkişaf etdirməsinə yönəlmişdir. “Təhsil sahəsində kouçluq yanaşmasının tətbiqi müəllimlərin peşəkar fəaliyyətlərinə əhəmiyyətli təsir göstərir və onların liderlik qabiliyyətlərini inkişaf etdirmələrinə kömək edir” [Zalgina, N.A., 2021].

Müəllimlərin vəzifəsi yalnız bilik ötürmək deyil, eyni zamanda lider, nümunə və istiqamətləndirici olmasıdır. Kouçluq yanaşması müəllimlərə bu aspektləri təkmilləşdirmək üçün yeni imkanlar yaradır. Məsələn, kouçluq vasitəsilə müəllimlər öz peşə keyfiyyətlərini daha yaxşı tanıyaraq tədris prosesində necə daha yaradıcı və effektiv ola biləcəklərini öyrənirlər. Bu da şagirdlərə müsbət təsir göstərir, çünki liderlik bacarığı olan müəllimlər şagirdlərdə motivasiya yaradaraq onları tədris prosesinə daha yaxından cəlb edirlər.

Kouçluq prosesində müəllimlərə hər birinin tədris üslubuna uyğun xüsusi metodlar və yanaşmalar öyrədilir. “Kouçluq müəllimlərə tədrisdə yaradıcı yanaşmaları necə tətbiq edəcəklərini öyrədir. Təhsil sistemində çevik və yaradıcı düşüncə şagirdlərin ehtiyaclarını daha yaxşı qarşılamaq üçün vacibdir. Bu yanaşmanın bir üstünlüyü də müəllimlərə öz dərslərində şagirdlərin maraqlarını daha dərinlən anlayaraq onları necə istiqamətləndirəcəklərini öyrətməsidir” [Morales, M.P.E., 2016].

Müəllimlərdə liderlik bacarıqlarının inkişafı onların tədris mühitində həm şagirdlərlə, həm də kollektivlə daha güclü və konstruktiv münasibətlər qurmasına kömək edir. “Liderlik bacarıqları yüksək olan müəllimlər sinifdə daha motivasiyaedici bir mühit yaradır, hər bir şagirdin fərdi xüsusiyyətlərinə uyğun yanaşma sərgiləyir və onları öyrənməyə həvəsləndirirlər” [Arapova, A.B., 2017].

“Kouçluqda vacib metodlardan biri “aktiv dinləmə bacarığıdır”. Aktiv dinləmə müəllimlərə şagirdlərinin həqiqi ehtiyaclarını və problemlərini daha yaxşı anlamağa kömək edir. Müəllimlərin aktiv dinləmə qabiliyyətini inkişaf etdirmələri şagirdlərlə münasibətlərini daha güclü və etibarlı edir. Məsələn, şagirdin hansısa mövzuda çətinlik çəkdiyini görən müəllim onu diqqətlə dinləyərək problemin əlverişli həlli yolunu tapmaqda kömək olur” [Mulovhedzi, S.A., 2022].

Müəllimlərə qarşılaşdıqları problemlərə daha yaradıcı yanaşma tətbiq etmək üçün müxtəlif metodlar öyrədilir. “Yaradıcı bacarıqları inkişaf etmiş müəllimlər sinifdə yarana biləcək hər hansı bir problemə çevik və yenilikçi həll yolları tapmaqda daha müvəffəqiyyətli olurlar. Məsələn, şagirdlərin öyrənmə motivasiyasını artırmaq üçün ənənəvi metodlardan fərqli daha maraqlı və təcrübəyönümlü tədris üsullarını tətbiq etməyi öyrənirlər. Bu da sinifdəki ümumi atmosferi müsbət yöndə dəyişir və şagirdlərdə dərslərə qarşı maraq və həvəs yaradır” [Chulanova, O., 2016].

Bununla yanaşı, kouçluq müəllimlərin empatiya və dinləmə bacarıqlarını gücləndirir, bu isə liderlik keyfiyyətlərinin inkişafı baxımından böyük əhəmiyyət

kəsb edir. Empatiya qurmaq müəllimlərin şagirdləri daha yaxşı anlamalarına və onların emosional ehtiyaclarını görmələrinə imkan verir. Məsələn, bir şagirdin dərs prosesində çətinlik çəkdiyini görən müəllim onunla fərdi söhbət apararaq səbəbləri anlaya bilir və şagirdin ehtiyaclarına uyğun fərdi dəstək təqdim edə bilər. Bu isə şagirdin özünü daha güvənli hiss etməsinə və motivasiyasının artmasına səbəb olur.

Bütün bu bacarıqların inkişafı nəticəsində müəllimlər yalnız tədris prosesini səmərəli idarə etmir, həm də şagirdləri ilə daha yaxın və konstruktiv münasibət quraraq onların inkişafına daha uyğun və dəstəkverici bir mühit yaradırlar.

Müəllimlərin liderlik bacarıqlarını inkişaf etdirmələri üçün kouçluq sessiyalarının təşkili mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu sessiyalar vasitəsilə müəllimlər peşəkar fəaliyyətində daha effektiv liderlərə çevrilmək üçün lazımi dəstəyi alırlar. “Kouçluq sessiyalarını fərdi və ya qrup şəklində keçirmək mümkündür ki, hər iki formatın özünəməxsus üstünlükləri var” [Dauni, M., 2015].

Fərdi kouçluq sessiyaları hər bir müəllimin şəxsi ehtiyac və hədəflərinə uyğun olaraq xüsusi şəkildə tərtib olunur. Kouçluq vasitəsilə müəllimlər öz güclü tərəflərini daha yaxşı dərk edir və zəif cəhətlərini təkmilləşdirirlər ki, bu da onların daha etibarlı və təşəbbüskar liderlər kimi fəaliyyət göstərmələrinə imkan yaradır. Məsələn, bir müəllim liderlik mövqeyində daha inamlı davranmaq istəyirsə, fərdi kouçluq sessiyasında bu məqsədə nail olmaq üçün xüsusi strategiyalar inkişaf etdirilir. Fərdi kouçluq müəllimlərə daha çox diqqət və fərdiləşdirilmiş yanaşma təqdim etdiyindən hər bir müəllimin inkişaf yolunu öz sürətinə uyğun tənzimləməyə imkan verir.

Qrup şəklində keçirilən kouçluq sessiyaları müəllimlər arasında komanda işini təşviq edir və birgə öyrənmə mühitini yaradır. Qrup sessiyaları vasitəsilə müəllimlər bir-birindən öyrənir və müxtəlif liderlik vəziyyətlərini müzakirə edərək fərqli perspektivlər qazanırlar. Bu sessiyalar zamanı müəllimlər bir-birinə məsləhət verir, təcrübə paylaşır və sinifdə qarşılaşdıqları problemlərə birgə həll yolları tapmağa çalışırlar. Bu cür komanda fəaliyyəti, qrup kouçluq sessiyaları həmçinin müəllimlər arasında həmrəylik və qarşılıqlı dəstək mühiti yaradır. “Müəllimlər öz təcrübələrini bölüşərək bir-birlərinə peşəkar məsləhətlər verirlər, bu da onların təcrübə mübadiləsi aparmalarını təmin edir. Bu, müəllimlərin liderlik bacarıqlarını təkmilləşdirmək və komanda ilə idarəetmə qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək baxımından olduqca əhəmiyyətlidir. Məsələn, müəllimlər münaqişələrin həlli və çətinliklərin idarə edilməsi mövzularında bir-birindən öyrənə bilər və kollektiv müzakirə yolu ilə sinifdə meydana çıxan problemlərə daha kreativ həll yolları tapa bilərlər” [Mulovhedzi, S.A., Mudzielwana, N.P., 2016].

Kouçluq sessiyaları liderlik bacarıqlarına fokuslanmaqda effektiv nəticələr verir. Sinif otağında və tədris müəssisəsində lider kimi çıxış etmək üçün müəl-

lim bu bacarıqlara yiyələnəlməlidir. Liderlik bacarıqlarına komanda ilə idarəetmə, çətinliklərin idarə edilməsi və münaqişə həlli kimi əsas sahələr daxildir. Liderlik bacarığı müəllimlər üçün fərqli üstünlüklər təqdim edir və onların sinifdə daha effektiv şəkildə çıxış etmələrinə yardımçı olur. Məsələn, “komanda ilə idarəetmə” bacarığı müəllimlərin şagirdlərlə komanda ruhu yaratmasını və onların birgə hədəflərə çatmaq üçün necə işləmələrini təşviq etməsini dəstəkləyir. Bu bacarıq, həmçinin sinifdə müsbət mühit yaratmağa və şagirdlərin bir-birləri ilə əməkdaşlıq etmələrinə şərait yaradır. “Çətin situasiyaların idarə edilməsi bacarığı isə müəllimlərin sinifdə qarşıya çıxan biləcək müxtəlif vəziyyətlərə sürətli və effektiv reaksiya vermələrinə kömək edir. Məsələn, dərs zamanı ortaya çıxan anlaşılmazlıqları və ya motivasiya problemi olan şagirdləri daha yaxşı idarə edə bilirlər” [Shakura, S.D., 2017].

Kouçluq yanaşmasının tədris proqramlarında sistemli şəkildə tətbiqi müəllimlərin davamlı olaraq peşəkar inkişafına töhfə verir. Bu yanaşmanın təhsil proqramlarına daxil edilməsi ilə müəllimlər yalnız öz peşəkar fəaliyyətlərində deyil, şəxsi həyatlarında da liderlik bacarıqlarını inkişaf etdirməyə davam edirlər. Kouçluq müəllimləri həm peşəkar, həm də şəxsi inkişafı üçün bir vasitə olaraq təkmilləşdirir və onlara öz liderlik strategiyalarını formalaşdırmağa şərait yaradır. Bu yanaşmanın effektiv tətbiqi nəticəsində tədris keyfiyyəti artır, müəllim özünəinamı və motivasiyası artır, şagirdlər isə belə bir liderin rəhbərliyində inkişaf edirlər. Nəticədə, kouçluq yanaşması, təhsilin həm məktəb, həm də daha geniş səviyyədə inkişafına əhəmiyyətli töhfə verir.

Nəticə / Conclusion

Kouçluq müəllimlərin şəxsi və peşəkar inkişafını dəstəkləyən metod olaraq onların pedaqoji və metodiki fəaliyyətinin müxtəlif aspektdən güclü və zəif cəhətlərini aşkara çıxarmağa kömək edir. Müəllimlərin liderlik bacarıqlarını inkişaf etdirməsi sinifdə müsbət tədris mühiti yaradılmasına və şagirdlər ilə daha səmərəli əlaqələr qurulmasına gətirib çıxarır.

Kouçluq sessiyaları həm fərdi, həm də qrup şəklində təşkil edildikdə, müəllimlərə öz potensiallarını aşkara çıxarmaq və tədris prosesində qarşıya çıxan problemləri həll etməkdə kömək olur. Müəllimlərdə liderlik bacarıqlarının təkmilləşdirilməsi onların innovativ düşünmə və yaradıcı problemləri həll etmə bacarıqlarının inkişaf etməsinə, təhsilin ümumi keyfiyyətinin artmasına səbəb olur.

Praktik əhəmiyyət baxımından kouçluq yanaşması, təhsil mühitində daha yaxşı sinif idarəçiliyi və tədris metodlarının tətbiqinə şərait yaradır. Müəllimlər arasında təcrübə mübadiləsinin təşviqi və komanda işinin inkişafı da təhsil müəssisələrində daha səmərəli və məhsuldar iş mühiti yaradır.

Beləliklə, deyə bilərik ki, kouçluq yanaşmasının təhsildə tətbiqi yalnız müəllimlərin liderlik bacarıqlarını inkişaf etdirmir, həm də təhsil siyasətinə müsbət təsir göstərir. Bu yanaşma təhsil sahəsində müasir metodların və yanaşmaların tətbiqinə zəmin yaradır, nəticədə, həm müəllim, həm də şagirdlərin inkişafını daha səmərəli şəkildə dəstəkləyir.

Məqalənin aktuallığı. Bu mövzunun aktuallığı son dövrlərdə təhsil sisteminə müəllimlərin peşəkar və şəxsiyyət kimi inkişafına xüsusi önəm verilməsi ilə bağlıdır. Müasir təhsil standartları yalnız fənlərin öyrədilməsini deyil, eyni zamanda müəllimlərin liderlik və şəxsi inkişaf bacarıqlarının təkmilləşdirilməsini də tələb edir. Təhsil müəssisələrində effektiv kouçluq yanaşmasının tətbiqi müəllimləri inkişaf etdirməklə yanaşı, onların sinifdə daha yaradıcı, motivasiyaedici və rəhbər bir mövqedə çıxış etməsinə imkan yaradır. Liderlik bacarıqlarına yiyələnmiş müəllimlər sinifdə əlverişli tədris mühiti yaradır, şagirdlərlə səmərəli əməkdaşlıq əlaqələri qurur və onlara nailiyyətlərini artırmaları üçün dəstək olurlar. Bu yanaşma təhsilin keyfiyyətinin artırılmasına və təhsil prosesində daha interaktiv, şagirdyönümlü mühit yaradılmasına kömək edir.

Məqalənin elmi yeniliyi. Məqalənin elmi yeniliyi kouçluq yanaşmasının təhsil sahəsində müəllimlərin liderlik bacarıqlarının inkişafı kontekstində necə tətbiq edilə biləcəyini göstərməsidir. Bu yanaşma metodu Azərbaycan təhsil sisteminə nisbətən yeni olduğundan müəllimlərin şəxsi və peşəkar inkişafına necə təsir etdiyinə dair geniş tədqiqatlar kifayət qədər mövcud deyil. Məqalədə kouçluğun pedaqogika və psixologiya sahəsində müəllimlərə necə dəstək ola biləcəyi, özünüinkişaf və liderlik bacarıqlarının formalaşması üçün kouçluğun yaratdığı imkanlar təhlil edilib.

Elmi yenilik, həmçinin müəllimlərə fərdi və qrup kouçluq sessiyalarının tətbiqi vasitəsilə liderlik xüsusiyyətlərini inkişaf etdirməyin mümkünlüyünü əsaslandırmaqdan ibarətdir. Kouçluğun müxtəlif təhsil pillələrində necə tətbiq edilə biləcəyi, müəllimlərin fərdi və kollektiv inkişafına təsiri və onların tədris prosesində motivasiyalı, təşəbbüskar liderlərə çevrilməsi elmi yeniliyi təşkil edən əsas aspektlərdir. Bu da kouçluq sahəsində yeni tədqiqat perspektivləri açmaqla yanaşı, mövcud tədris təcrübələrini daha effektiv hala gətirməyə kömək edir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti. Məqalə kouçluq yanaşmasının müəllimlərin şəxsi və peşəkar inkişafına olan müsbət təsirlərinin təhlili baxımından əhəmiyyətliidir. Kouçluq metodlarının təhsil müəssisələrində sistemli tətbiqi müəllimlərin peşəkarlığının və şagirdlərin akademik nailiyyətlərinin artmasına kömək edəcəkdir. Məqalədə təqdim olunan metod və yanaşmalar məktəb və liseylərdə kouçluq proqramlarının tətbiqi və inkişafı üçün bələdçi rolunu oynayır.

Ümumiyyətlə, məqalə müəllimlərin liderlik potensialını maksimum səviyyədə üzə çıxarmaq üçün praktik olaraq tətbiq oluna biləcək kouçluq metodları və

strategiyalarını əhatə edir, müəllimlərin bu sahədə təkmilləşmələri üçün faydalı mənbə hesab olunur.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat / References

1. Arapova, A.V., Nikonova, T.V. (2017). Obrazovatelniye putestestviya dlya razvitiya uchebnoy samostoyatelnosti shkolnikov [Elektronny resurs] Kontsept.– T. 27. s. 10–12.
2. Dauni, M. (2015). Effektivniy kouching: Tekhnologii razvitiya organizatsii cherez obucheniye i razvitiye sotrudnikov v protsesse raboti. M.: Dobraya kniga, 288 s.
3. Zaligina, N.A., Shakura, S.D. (2021). Razvitiye professionalnikh kachestv uchitelya v sfere formirovaniya lichnostnikh i metapredmetnikh kompetentsiy uchashikhsya: ucheb.-metod. posobiye dlya ped. rabotnikov sistem dopolnitelnogo obrazovaniya vzroslikh, pod obshey red. kand. sotsiol. nauk. dots.; QUO «Akad. poslediplom. obrazovaniya». Minsk: APO, 207 s.
4. Chulanova, O., Pripasayeva, O.İ. (2016). Vovlechonnost personala organizatsii: osnovniye podxodi, bazoviye printsipi, praktika ispolzovaniya v rabote s personalom. İnternet-jurnal «Naukovedeniye». T. 8.
5. Shakura, S.D. (2017). Obucheniye vo vzaimodeystvii: ucheb.-metod. posobiye. Minsk: APO, 79 s.
6. Morales, M.P.E. (2016). Participatory action research (par) cum action research in teacher professional development: A literature review. International Journal of Research in Education and Science 2(1) pp. 56-165.
7. Mulovhedzi, S.A. (2022). Teachers' strategies to develop leadership skills in Foundation Phase learners, January The Independent Journal of Teaching and Learning, Volume 17 (1), pp.121-136
8. Mulovhedzi, S.A., Mudzielwana, N.P. (2016). Importance of teaching leadership skills in the foundation phase. International Journal of Educational Sciences, 13(2) pp. 202-207.